

Shahid Bahonar
University of Kerman

Iranian Society for
the Promotion of Persian Language
and Literature

Comparative Analysis of Numbers in Arabic and Persian*

Mohibullah Mujahid¹✉ Lutfullah Latifpour²✉ Seyed Azimullah Esmati³

Abstract

1. Introduction

Among the languages of the world, words combine naturally and systematically to form syntactic chains based on specific patterns. One function of grammar is to define the rules governing the collocation of words in various structures. Thus, the processing of numbers is a key and important grammatical topic that forms the basis of understanding and comprehending grammatical rules. Therefore, this article first defines numbers in both Persian and Arabic and then examines the types and categories of numbers in the grammar of both languages in detail, which will facilitate a better understanding of numbers from a grammatical perspective in the mentioned languages. The significance and necessity of this research lie in the comparative study of numbers and their quantifiers in both Persian and Arabic in a scientific and investigative manner. The exploration of data and highlighting points regarding the characteristics of numbers in both languages can provide better insights for the comparative understanding of numbers from a grammatical standpoint. The primary objective of this research is to elucidate this topic for scholars in this field and to explain the grammatical relationships between Persian and Arabic. Accordingly, this research seeks to answer questions such as: What are the

* Article history:

Received 7 July 2023

Received in revised form 14 August 2023

Journal of Comparative Literature

Year 16, No. 30, autumn and winter 2024

Accepted 21 August 2024

Published online: 20 August 2024

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Badakhshan University, Badakhshan, Afghanistan."
2. Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Badakhshan University, Badakhshan, Afghanistan.. E-mail: latifpoor786@gmail.com)
3. **Corresponding Author:** Professor of Arabic Language and Literature Department, Badakhshan University, Badakhshan, Afghanistan. E-mail: esmati@badakhshan.edu.af

grammatical differences in numbers between the mentioned languages? Is the usage of numbers in both languages the same or not

2. Methodology

In this study, a descriptive-analytical method was employed using library resources, primarily drawing on both classical and modern grammar books. Ultimately, a comparative discussion and conclusion were reached regarding the use of numbers in Arabic and Persian grammars. This began with data collection, where a diverse array of literary, scientific, and conversational texts from both languages were gathered to provide a comprehensive representation of the numerical usage in each language.

Additionally, structural analysis was conducted to examine the syntactic and morphological structures of numbers in both languages. This included an investigation of cardinal and ordinal numbers and their roles in sentences.

The comparative analysis systematically examined the collected data to identify structural and functional similarities and differences in the use of numbers in both languages. The cultural context was also explored to understand how the usage of numbers in each language is influenced by their respective cultures and traditions, which aids in understanding the meanings and applications of numbers.

The findings were validated through consultations with linguistic experts and peer reviews to ensure the accuracy and reliability of the results. This methodology has contributed to a deeper understanding of the functions of numbers in Arabic and Persian, addressing the overall objectives of this study. The findings indicate differences and similarities in the usage of numbers in Arabic and Persian, with each language's grammatical structure uniquely influencing their application.

3. Discussion

Interpretation of results and their implications for linguistics and language education, the comparative analysis of numerical structures reveals that both Arabic and Persian possess unique numerical frameworks. In Arabic, numbers typically change according to grammatical rules and must agree with gender and the number of

nouns. In contrast, Persian exhibits a simpler structure, with numbers being less influenced by gender and number of nouns.

Semantic Application:The results indicate that numbers play a significant role in conveying the meaning of sentences and facilitating communication in both languages. In Arabic, certain numbers have specific meanings that are not present in Persian.

Cultural Differences:The numbers relate not only to linguistic aspects but also to the cultures and traditions of each language. For example, the use of numbers in poetry and literary texts in both languages may reflect distinct cultural characteristics.

Implications of Comparative Analysis for Linguistics:

Deeper Linguistic Analysis:This study can assist linguists in achieving a better understanding of the linguistic structures and grammatical rules of each language. Recognizing differences and similarities may contribute to the development of linguistic theories.

Research in Related Languages:The findings can provide a solid foundation for further research in other related languages and aid in identifying common linguistic patterns.

Implications of Comparative Analysis for Language Education:

More Effective Teaching Methods:Learning the differences and similarities between the two languages' numbers can help language teachers develop more effective teaching strategies for learners. This understanding can also help prevent common errors in learning numbers.

Development of Educational Resources:The results of this study could help create new and effective educational resources for learning Arabic and Persian. For example, textbooks and educational materials that address the numerical differences in each language could be beneficial.

Cultural Awareness:Teaching language alongside an understanding of numerical differences can help learners become more familiar with the culture and customs associated with each language, facilitating more effective intercultural communication.

Types of Numbers:Numbers, as nouns or adjectives that denote quantity or order, can be divided into two main categories: cardinal and ordinal.

Cardinal Numbers: These can be singular, compound, and include contractual forms. Each type has its specific grammatical rules.

Ordinal Numbers: These also can be singular, compound, and include contractual forms. Ordinal numbers typically follow the nouns they modify and agree with them in grammatical case, definiteness, and indefiniteness.

Differences between Persian and Arabic:In Arabic, the noun (معدود) agrees with the number and can be singular or plural, while in Persian, the noun is always singular. This characteristic has varied historically, with instances where the noun would agree with the number.

Types of Numbers in Persian:There are five types of numbers:Ordinal (descriptive) numbers, Cardinal numbers,Composite numbers, Distributive numbers, and Fractional numbers, which can be divided into two categories: auditory (سماعی) and analogical (قیاسی).

Clarifiers (Modifiers):Clarifiers are words that follow the number and clearly specify the meaning of the noun, such as تن (ton), نفر (person), رأس (head), etc. These clarifiers can indicate quantity, unit, time, and type of the noun.

Numerical Indicators:Cardinal numbers have both nominal indicators and descriptive indicators. Ordinal descriptive adjectives are formed using specific suffixes (مٔ and مین).

Determining Grammatical Class:Determining the grammatical class of cardinal numbers can be challenging due to their nominal and adjectival features. Additionally, ambiguous numbers in cases where the noun is situated between two or more ambiguous numbers begin from the smaller number.In conclusion, the examination of numbers in Arabic and Persian illustrates the complex and diverse structures of these two languages. A precise understanding of these features not only aids in a better comprehension of linguistics but can also lead to improvements in language education.

4. Conclusion

After conducting a comparative analysis of numbers in Arabic and Persian, we have reached the following conclusions:

The discussion of numbers in Arabic is a practical topic that exhibits various changes in the grammatical and syntactic aspects of the nouns they modify, possessing specific grammatical functions. Moreover, the agreement between numbers and nouns in Arabic is mandatory, a characteristic that is not observed in Persian.

In both Persian and Arabic, numbers serve as nouns or adjectives that denote the quantity or order of objects, with the counted entity referred to as "معدود" (ma'dud). In Arabic, the agreement between the noun and number is obligatory, whereas in Persian, the noun always remains singular.

Numbers in Arabic are divided into two types: Primary and secondary. The primary numbers are categorized into singular, compound, contractual, and coordinated forms. In contrast, in Persian, numbers are divided into five types: ordinal (descriptive), cardinal, composite, distributive, and fractional numbers, with fractional numbers further divided into auditory and analogical categories. Therefore, if we consider added numbers as the fifth type in Arabic, there is no significant difference in the classification of numbers between Persian and Arabic.

Ordinal or descriptive numbers in Arabic, like primary numbers, are classified into four forms: singular, compound, coordinated, and definite. In Persian, ordinal numbers are primarily treated as adjectives or simple cardinal numbers, such as those from 1-9 and multiples of 10 (20, 30, 40, etc.), or composite forms like eleven and twelve up to twenty, six hundred, and seven hundred, etc.

The indicators of primary numbers in Persian sometimes function like adjectives, as in: "approximately ten days." In terms of meaning, they align closely with adjectives such as "very," "few," and "little," for example: "a very good book." Additionally, like any adjective, they can modify the meaning of nouns. In many instances, the indicators for nouns also serve as indicators for certain adjectives, as many adjectives, including demonstrative, interrogative, exclamatory, and some descriptive adjectives, precede their nouns, such as: "this book," "which pen," "a good person," and "a bad man." However, in Arabic, the noun itself holds the grammatical and syntactic roles of both adjective and noun, with the number's grammatical case, definiteness, and indefiniteness conforming to that of the noun preceding it.

In Persian, numbers and nouns are articulated under various titles, such as ambiguous numbers, modifiers, primary numerical adjectives, and ordinal numerical adjectives, which are specific to the Persian language and do not have direct counterparts in Arabic.

In Arabic, the distinction of numbers is used to eliminate ambiguity, similar to how, in Persian, terms like "روشنگر" (roshangar) and "ممیز" (mumayyiz) are employed to clarify ambiguous nouns.

Overall, the examination of numbers in Arabic and Persian reveals the complex and diverse structures of these two languages. Understanding these features not only enhances our comprehension of linguistics but can also contribute to improvements in language education.

Keywords: Number, Counted Entity, Distinctive Marker, Clarifier, Arabic, Persian, Comparative Literature

References [in Persian]

- Abu al-Baqaa, Mahb al-Din Abdullah bin al-Husayn bin Abdullah. (1995). *Lillbab fi 'Ill al-Bina' wa al-I'rab*, edited by Ghazi Muktat Talimat. Damascus: Dar al-Fikr. (in Arabic)
- Akbarizadeh, Haqbin, and Rezaei. (2019). *Critique of the Translation of Information Structure in the Play "Shahrazad" by Tawfiq al-Hakim*. *Translation Studies in Arabic Language and Literature*, 9(21), 153-174. (in Arabic)
- Al-Anbari, Kamal al-Din. (1999). *Asrar al-Arabiyyah*, edited by Barakat Yusuf Hubood. Lebanon: Beirut. (in Arabic)
- Al-Jami, Abdul Rahman bin Ahmad. (1430). *Al-Fawaid al-Dhiyaiyyah*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-Arabi, 1st edition. (in Arabic)
- Al-Radhi, Muhammad bin al-Hasan al-Istirabadi. (1389). *Sharh al-Radhi 'ala Kafiiyyat Ibn al-Hajib*. Qom: Dar al-Majtabi, 1st edition. (in Arabic)
- Al-Shartouni, Rashid. (1417). *Mabadi' al-'Arabiyyah Qism al-Nahw*. Qom: Mawsasat Dar al-Dhikr, 1st edition. (in Arabic)
- Anvari, Hassan; Hassan Ahmadi Giviy. (1390). *Dastur-e Zaban-e Farsi 2, 4th edition*. Tehran: Fatemi. (in Persian)
- Attiyah, Dr. Mohsen Ali. (2007). *Al-Wadhiah fi al-Qawa'id al-Nahwiyah wa al-Abniyah al-Sarfiyah*. Oman: Dar al-Manahij. (in Persian)
- Barakat, Ibrahim Ibrahim. (2007). *Al-Nahw al-Arabi*. Egypt: Dar al-Nashr lil-Jami'at. (in Persian)
- Bassari, Dr. Talat. (1345 SH). *Dastur-e Zaban-e Farsi*, Tehran. (in Persian)

- Dehkhoda, Ali Akbar (F: 1955 A.D.) — *May his grave be blessed* — in the book *Valuable Proverbs and Sayings* (Vol. 6, Tehran: Amir Kabir Publishing Institute, 1984 A.D., 1/433, and 2/839) attributed this verse to Ferdowsi. (in Persian)
- Dokuhaki. (2002). *The Semantic Range of Number Words in Persian Language*. Social and Human Sciences, Shiraz University, 35(18), 53-60. (in Persian)
- Esmati, Pooznamal Sayed Azimullah, Danesh, Poohanar Mohammadyouns. (2020). *The Application of Tazyeel in Arabic Syntax*. Journal: Research Quarterly of Ormazd. Year: 1399 | Volume: - | Number: 51 Pages: 68-76.
- Esmati, Sayed Azimullah, Iqbal, Latifpour, and Latifullah. (2020). *The Practical Application of Interrogative in Arabic and Dari Persian Language*. Research of Nations, 60(6), 149-172.
- Esmati, Sayed Azimullah. (1397). *Comparison in Arabic and Dari Persian Language*. Afaagh Journal of Humanities, 2(22), 101-118.
- Esmati, Sayed Azimullah. (1398). *Sources in Arabic and Dari Persian Language*. Pamir Scientific Research Journal of Badakhshan University, 4(9), 45-64.
- Farrokh, Abdolrahim Homayoun. (1338 SH). *Syntax of Persian Language*. Tehran. (in Persian)
- Farrokh, Ahmad Yasin. (1369). *Dastur-e Sokhan*. Omid Iran Electronic Library. (in Persian)
- Farshidvard, Dr. Khusrow. (1382). *Detailed Syntax Today*. Tehran University. (in Persian)
- Latifpour, L., Latifullah, Asmati, and Sayed Azimullah. (2020). *Sound Names in Arabic and Dari Persian Language*. Journal of Horizons in Humanities, 38(4), 23-42.
- Mahdi, Moeinian. (1369). *Syntax of the Persian Language*. Iran: Moeinian Publications. Maghniyah, Dr. Habib. (2004). *Al-Wafi fi al-Nahw wa al-Sarf*. Beirut: Dar wa Maktabat al-Hilal.
- Mudarris Afghan, Sheikh Muhammad Ali. (1418). *Al-Kalam al-Mufid*. Qom: Dar al-Hijrah Institute, 4th edition. (in Persian)
- Nizami Ganjavi. (2016). *Khosrow and Shirin* (A. M. Azad, Ed.). Ferdowsi Publications. (in Persian)
- Timurmeyin, Ahmad. (2002). *Asrar al-Arabiyyah: Mu'jam Lughawi Nahwi Sarfi Yahthawu 'ala Dhuha'ir min Asrar al-Arabiyyah Mustaqahah min Nawadir al-Muwaffaqat wa Aqwal al-A'imma fi*

al-Kutub al-Makhtutah wa al-Matbu'ah. Beirut: Dar al-Wafaq al-Arabiyyah. (in Persian)

Yaqoub, Dr. Ramil Badi. (1998). *Encyclopedia of Grammar, Morphology, and Syntax*. Lebanon, Beirut, Dar Al-Wafaq. (in Persian)

بررسی تطبیقی عدد در زبان عربی و فارسی دری *

محب الله مجاهدی^۱؛ لطف الله لطیف پور^۲؛ سیدعظیم الله عصمتی^۳ (نویسنده مسئول)

چکیده

بررسی نحوه تأثیر عدد بر جملات و ساختارهای نحوی، شناسایی الگوهای خاص در هر دو زبان و مقایسه آن‌ها، بررسی پیامدهای آن‌ها برای زبان‌شناسی و آموزش زبان، تحلیل معنایی و فرهنگی عدد در هر دو زبان می‌پردازد. هدف اصلی تحقیق، نشان دادن میزان استفاده از این عناصر در نظامندی دستوری و جایگاه نحوی آن‌ها در هر دو زبان است. یافته‌ها حاکی از وجود تفاوت‌های اساسی در قواعد دستوری و نحوی بین این دو زبان است. در زبان عربی، مطابقت بین عدد و معدود الزامی است و این عناصر نقش مهمی در ساختار جملات ایفا می‌کنند. در مقابل، در زبان فارسی دری، مطابقت الزامی نیست و اعداد به شیوه‌های متفاوتی مورد بحث قرار می‌گیرند. پرسش اصلی این تحقیق بررسی تطبیقی عدد از دید هم‌سویی و اختلافات لفظی و معنایی است. نتایج نشان می‌دهد که عدد در هر دو زبان به‌عنوان اسم یا صفتی که بر مقدار یا ترتیب دلالت می‌کند، عمل می‌کند. در زبان عربی، عدد به دو نوع اصلی و فرعی تقسیم می‌شود که شامل مفرد، مرکب، عقود و معطوف است؛ در حالی که در زبان فارسی دری، عدد به پنج گونه تقسیم می‌شود: اعداد ترتیبی، اصلی، ترکیبی، توزیعی و کسری، که عدد کسری نیز به سماعی و قیاسی تقسیم می‌گردد.

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۵/۰۷ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۱۹ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۳/۰۷/۲۳

نشریه ادبیات تطبیقی، سال شانزدهم، شماره سی‌ام، بهار و تابستان ۱۴۰۲
DOI: 10.22103/JCL.2024.23806.3757

صص ۲۸۱-۳۲۱

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

حق مؤلف © نویسندگان

۱. پوهنیاړ (استادیار) زبان و ادبیات عربی، دانشگاه بدخشان، بدخشان، افغانستان. رایانامه:

mugahidmuhib777@gmail.com

۲. پوهنمل (استادیار) زبان و ادبیات عربی دانشگاه بدخشان، بدخشان، افغانستان. رایانامه: latifpoor786@gmail.com

۳. پوهندوی (استاد) بخش زبان و ادبیات عربی، دانشگاه بدخشان، بدخشان، افغانستان. رایانامه:

esmati@badakhshan.edu.af / esmati.sayed@gmail.com

همچنین، در زبان عربی، تمیز عدد برای رفع ابهام به کار می‌رود، در حالی که در فارسی، روشنگر و ممیز نیز برای این منظور استفاده می‌شوند. در زبان فارسی دری، عناوینی مانند معدود عدد مشکوک، متمم و صفت عددی اصلی و ترتیبی مختص به این زبان است و در عربی کاربرد خاصی ندارد. در نهایت، نشانه‌های صفت در عددهای اصلی زبان فارسی گاهی به‌عنوان قید استعمال می‌شوند، در حالی که در زبان عربی، عدد در اعراب و معرفه و نکره بودن با معدود پیش از خود مطابقت می‌کند.

واژه‌های کلیدی: عدد، معدود، ممیز، روشنگر، عربی، فارسی، ادبیات تطبیقی.

۱. مقدمه

۱-۱. شرح و بیان مسئله

در میان همه زبان‌های دنیا واژه‌ها به روند طبیعی و به گونه‌ای نظام‌مند با یک‌دیگر هم‌نشین شده، براساس الگوهای مشخصی زنجیره‌های نحوی می‌سازند. یکی از عملکردهای دستور زبان مشخص کردن قواعد حاکم بر همنشینی واژه‌ها با یک‌دیگر در درون سازه‌های مختلف است. بناءً پردازش عدد یکی از مباحث کلیدی و مهم نحوی است که اساس شناخت و فهم قواعد دستوری را تشکیل می‌دهد. بنابراین درین مقاله نخست در هر دو زبان - فارسی دری و عربی- به تعریف عدد پرداخته شده، سپس انواع و اقسام عدد در دستور هر دو زبان با جزئیات مورد بررسی قرار گرفته، که خود راه‌گشای به فهم عدد از لحاظ دستوری در زبان‌های مزبور خواهد بود.

اهمیت و ضرورت این پژوهش بررسی تطبیقی عدد و معدود و یا ممیز عدد به گونه علمی و تحقیقی در دوزبان- فارسی دری و عربی- است. که بررسی و کاوش در داده‌ها و برجسته‌سازی نکاتی پیرامون ویژگی‌های عدد در هر دو زبان می‌تواند راه‌گشای بهتری برای فهم تطبیقی اعداد از لحاظ دستوری در زبان‌های مذکور باشد.

هدف اصلی در این پژوهش تبیین موضوع مذکور برای دانش‌پژوهان این عرصه و چگونگی ارتباط دستوری آن در زبان‌های فارسی دری و عربی است؛ بنابراین می‌توان

گفت که این پژوهش در پی پاسخ دادن به این پرسش‌ها است: تفاوت دستوری اعداد در زبان‌های مذکور چیست؟ نحوه کاربرد اعداد در هر دو زبان یاد شده یکسان است یا خیر؟

۱-۲. پیشینه پژوهش

درباره عدد در دو زبان فارسی و عربی، کتاب‌ها و نوشته‌های فراوانی در دسترس قرار دارد. اما با مقاله و کتابی که عدد در دو زبان عربی و فارسی دری را به گونه‌ی تطبیقی بررسی کرده باشد، برخوردیم؛ بنابراین نگارندگان بر آن شدند که به نگارش مقاله درباره عدد زبان پارسی دری و عربی اقدام نمایند.

معمولاً در اکثر دستورهای زبان فارسی در مبحث عدد و وابسته‌های اسم به ممیز اعداد نیز اشاره‌ای شده و گاه فهرستی از این ممیزها ارائه گردیده است. نویسنده دستور پنج استاد ممیز را این گونه تعریف می‌کند که: «هرگاه بخواهند مقدار چیزی را معین کنند لفظی را که بر مقدار دلالت کند پس از عدد می‌آورند. مثل دومن قند، چهارسیر نبات، گاه پس از عدد لفظی مناسب معدود آورند؛ مثلاً در انسان نفر و در حیوان رأس». ملاحظه می‌گردد که در تعریف اینان هر دو نوع ممیز طبقه‌ای و کمی مورد توجه قرار گرفته است. عبارت لفظ مناسب معدود به ممیزهای طبقه‌ای اشاره دارد. در مورد سابقه به کارگیری ممیزها نویسندگان مذکور بیان می‌دارند که: «استعمال الفاظ مناسب معدود در قرون اخیر متداول گردیده و بخصوص نویسندگان و حسابداران دیوانی بدین کار نخست پای بند بوده‌اند و خلاف این رسم را غلطی بزرگ می‌شمرده‌اند».

نشاط (۱۳۶۸) جامع‌ترین تحقیق را در زمینه عدد در زبان فارسی با عنوان «شمار و مقدار در زبان فارسی» انجام داده است. وی با ارائه فهرست مفصلی از ممیزها که به حدود ۱۶۰ مورد می‌رسد به این نکته اشاره می‌کند که غالب ممیزهای عدد مربوط به چند قرن پیش بوده و امروز اکثر آنها متروک است. در سایر دستورهای زبان فارسی نیز بین ممیزهای کمی که با اسامی شمارناپذیر می‌آیند و ممیزهای طبقه‌ای که با اسامی شمارپذیر می‌آیند تمایزی ایجاد نشده است. به همین گونه در دستور زبان عربی نیز عدد از جایگاه خیلی بالایی برخوردار است. در مورد آن بحث‌های اساسی انجام شده است، ولی یکی از

ویژگی‌های مقاله ما همین است که در زمینه تطبیقی عدد در زبان عربی و فارسی دری کاری به انجام نرسیده است. بدین لحاظ ما تمرکز بیشتر بالای بخش تطبیقی عدد در دستور هر دو زبان را داریم تا بتوانیم همسویی و تفاوت‌های عدد در دو زبان مزبور را برجسته‌سازی نموده و آنرا بیان نمائیم.

الف. مطالعات داخلی

پیرامون مطالعات داخلی باید گفت که تا حال در زمینه بررسی تطبیقی عدد در زبان عربی و فارسی دری در دانشگاه‌های افغانستان تحقیق صورت نگرفته و هیچ مقاله تحقیقی در این زمینه نگارش نیافته است.

ب. مطالعات خارجی

«بررسی ممیزهای عدد در زبان فارسی» نگارش یافته توسط اعظم استاجی و منشور در مجله زبانشناسی و گویش‌های خراسان دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد (علمی-پژوهشی)، ۱۳۸۸؛ هم‌چنین مقاله «شمارش، شناخت، تمایز اسامی شمار و ناشمار: معناشناسی عدد» نگاشته شده توسط احسان امجدیان، مجید علایی در نشریه فصلنامه تازه‌های علوم شناختی سال ۱۳۹۱؛ هم‌چنین مقاله «بررسی نحوی ممیز عدد در زبان فارسی»، نبشته تفکری رضایی، شجاع نظری، کبری در پژوهش‌های زبانی بهار و تابستان ۱۳۹۳، و مقاله «بدیل عدد یک به نشانه نکره در زبان فارسی» را نیز می‌توان از این جمله به حساب برد که در مجله تخصصی زبان و ادبیات دانشکده ادبیات و علوم انسانی سال ۲۰۰۵ به نشر رسیده است. نیز مقاله نگارش شده تحت عنوان «گستره معنایی شمار واژگان در زبان فارسی»، دو کوهکی شهرام. نشریه علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، ۳۵(۱۸)، ۵۳-۶۰. از جمله مقالات علمی‌اند که در زمینه به نحوی ارتباط دارند، اما فرق این پژوهش در این است که هیچ یک از مقالات مزبور پیرامون بررسی تطبیقی میان دو زبان عربی و فارسی دری انجام نشده است. در حالی که هر کدام از مقالات ذکر شده دارای اهمیت فراوان در راستای تحقیق شده خود می‌باشد، مثلاً مقاله اعظم استاجی فقط پیرامون ممیزهای زبان فارسی نگارش یافته، و به همین گونه مقاله دیگر نیز پیرامون بررسی نحوی ممیز در

عدد در زبان فارسی است، و به همین شکل تمامی مقالات که ما از ایشان در پیشینه تحقیق خویش استفاده نموده‌ایم بیشتر تمرکز بالای زبان فارسی دارد؛ بنا براین ما تلاش نمودیم که عدد را به گونه تطبیقی میان زبان عربی و فارسی دری به بررسی بگیریم.

۱-۳. ضرورت و اهمیت پژوهش

پژوهش تطبیقی در مورد عدد در زبان‌های عربی و فارسی از جنبه‌های مختلفی اهمیت ویژه‌ای دارد: **درک زبانی:** تحلیل جنبه‌های ساختاری و کارکردی اعداد به درک بهتر قواعد گرامری و روابط نحوی در هر زبان کمک می‌کند. این امر به زبان‌شناسان این امکان را می‌دهد تا ویژگی‌های منحصر به فرد و اشتراکات را شناسایی کرده و به پیشبرد علم زبان‌شناسی کمک کنند.

بینش‌های فرهنگی: اعداد معمولاً بار فرهنگی خاصی دارند که ارزش‌ها و سنت‌های یک جامعه را منعکس می‌کنند. با مطالعه نحوه استفاده از اعداد در هر دو زبان، پژوهشگران می‌توانند به درک بهتری از زمینه‌های فرهنگی که شکل‌دهنده‌ی رویه‌های زبانی هستند، دست یابند و از این طریق بر درک ارتباطات بین فرهنگی بیفزایند.

پیامدهای آموزشی: درک تفاوت‌ها و شباهت‌ها در بیان عدد می‌تواند به بهبود روش‌های تدریس زبان کمک کند. معلمان می‌توانند استراتژی‌های آموزشی هدفمندی را توسعه دهند که به چالش‌های رایج زبان‌آموزان در یادگیری قواعد اعداد پرداخته و به تسهیل این فرایند کمک کنند.

پژوهش میان‌رشته‌ای: این تحقیق می‌تواند به عنوان مبنایی برای مطالعات میان‌رشته‌ای که تقاطع زبان‌شناسی، مردم‌شناسی و مطالعات فرهنگی را بررسی می‌کند، عمل کند. این پژوهش چارچوبی برای بررسی چگونگی تأثیر زبان بر فرآیندهای تفکر و بیان‌های فرهنگی فراهم می‌آورد.

مشارکت‌های نظری: یافته‌های این تحلیل تطبیقی می‌تواند به توسعه نظریه‌های زبانی در مورد سیستم‌های عددی کمک کند. با برجسته کردن تفاوت‌ها و شباهت‌های بین دو زبان، پژوهشگران می‌توانند نظریه‌های موجود را اصلاح کرده و مدل‌های جدیدی برای درک زبان‌ها پیشنهاد دهند. حفظ زبان؛ در دنیایی که زبان‌ها در معرض خطر انقراض قرار دارند، درک نکات ظریف بیان عدد در عربی و فارسی می‌تواند به حفظ این زبان‌ها کمک کند. مستندسازی این ویژگی‌ها به تلاش‌های گسترده‌تری برای حفظ تنوع زبانی کمک می‌کند.

کاربردهای عملی: نتایج این پژوهش می‌تواند به توسعه مواد آموزشی، ابزارهای ارزیابی زبان و برنامه‌های زبان‌شناسی محاسباتی که نیاز به درک بیان‌های عددی در هر دو زبان دارند، کمک کند. در نتیجه، بررسی تطبیقی عدد در زبان‌های عربی و فارسی نه تنها یک تلاش زبانی است بلکه تحقیقی حیاتی است که به ابعاد فرهنگی، آموزشی و نظری مرتبط می‌شود. این پژوهش پتانسیل پیشبرد درک ما از هر دو زبان را دارد و در عین حال موجب افزایش قدردانی و ارتباطات بین فرهنگی می‌شود.

۲. بحث و بررسی

تفسیر نتایج و بررسی پیامدهای آن‌ها برای زبان‌شناسی و آموزش زبان: ساختار عددی و بررسی تطبیقی آن نشان می‌دهد که هر دو زبان عربی و فارسی ساختارهای عددی خاص خود را دارند. در زبان عربی، اعداد به‌طور معمول با توجه به قواعد نحوی و توافق با جنس و تعداد اسم‌ها تغییر می‌کنند. در مقابل، زبان فارسی ساختار ساده‌تری دارد و اعداد کمتر تحت تأثیر جنس و عدد اسم‌ها قرار می‌گیرند.

کاربرد معنایی: نتایج نشان می‌دهد که عدد در هر دو زبان نقش مهمی در بیان معنای جملات و ارتباطات دارد. در زبان عربی، برخی از اعداد معنای خاصی دارند که در فارسی این‌گونه نیست.

تفاوت‌های فرهنگی: عدد نه تنها به جنبه‌های زبانی بلکه به فرهنگ و سنت‌های هر زبان نیز مربوط می‌شود. مثلاً، استفاده از اعداد در اشعار و متون ادبی در هر دو زبان ممکن است نشان‌دهنده ویژگی‌های خاص فرهنگی باشد.

پیامدهای بررسی تطبیقی برای زبان‌شناسی: تحلیل عمیق‌تر زبان‌ها: این بررسی می‌تواند به زبان‌شناسان کمک کند تا به درک بهتری از ساختارهای زبانی و قواعد نحوی هر زبان برسند. شناخت تفاوت‌ها و شباهت‌ها می‌تواند به توسعه نظریه‌های زبانی کمک کند. **تحقیق در زمینه زبان‌های مرتبط:** نتایج می‌تواند مبنای خوبی برای تحقیقات بیشتر در زمینه زبان‌های مرتبط دیگر باشد و به شناسایی الگوهای زبانی مشترک کمک کند. **پیامدهای بررسی تطبیقی برای آموزش زبان:** آموختن تفاوت‌ها و شباهت‌های عدد در دو زبان

می‌تواند به معلمان زبان کمک کند تا روش‌های تدریس مؤثرتری برای زبان‌آموزان ارائه دهند. این شناخت می‌تواند به جلوگیری از اشتباهات رایج در یادگیری اعداد کمک کند. توسعه منابع آموزشی: نتایج این بررسی می‌تواند به توسعه منابع آموزشی جدید و کارآمد برای یادگیری زبان‌های عربی و فارسی منجر شود؛ مثلاً، کتب و متون آموزشی که به تفاوت‌های عددی در هر زبان می‌پردازند، می‌توانند مفید باشند.

آگاهی فرهنگی: آموزش زبان به همراه شناخت تفاوت‌های عددی می‌تواند به زبان‌آموزان کمک کند تا با فرهنگ و آداب و رسوم هر زبان بهتر آشنا شوند و ارتباطات بین فرهنگی مؤثرتری برقرار کنند.

عدد به عنوان اسم یا صفتی که بر مقدار یا ترتیب چیزها دلالت می‌کند، به دو نوع اصلی و فرعی تقسیم می‌شود. عدد اصلی: مفرد، مرکب، عقود و معطوف تقسیم شده است. حکم اعرابی: هر نوع عدد اصلی دارای قواعد اعرابی خاص خود است. عدد وصفی (ترتیبی): مفرد، مرکب، عقود و معطوف. قواعد نحوی: اعداد ترتیبی معمولاً بعد از معدود قرار می‌گیرند و با آن‌ها در اعراب و معرفه و نکره بودن هماهنگ هستند.

تفاوت‌های زبان فارسی و عربی: در زبان عربی، معدود با عدد مطابقت دارد و می‌تواند مفرد یا جمع باشد؛ در حالی که در زبان فارسی، معدود همیشه مفرد است. این ویژگی در گذشته متفاوت بوده و گاهی اوقات معدود با عدد مطابقت می‌کرده است. انواع عدد در زبان فارسی: پنج نوع عدد: اعداد ترتیبی یا وصفی، اعداد اصلی، اعداد ترکیبی، اعداد توزیعی و اعداد کسری که به دو نوع سماعی و قیاسی تقسیم می‌شوند. روشنگر (ممیز): روشنگرها عبارتند از کلماتی که پس از عدد می‌آیند و به وضوح معنای معدود را مشخص می‌کنند، مانند: تن، نفر، رأس، و غیره. این روشنگرها می‌توانند دلالت بر مقدار، واحد، زمان و نوع معدود داشته باشند.

نشانه‌های عدد: عدد اصلی هم نشانه‌های اسم و هم نشانه‌های صفت بیانی را دارد. صفت عددی ترتیبی با پسوندهای خاص (م و ـمین) ساخته می‌شود. تعیین طبقه دستوری: تعیین طبقه دستوری عدد اصلی به دلیل داشتن ویژگی‌های اسمی و صفتی کار دشواری است؛

همچنین عدد مشکوک در مواردی که معدود بین دو یا چند عدد مشکوک قرار دارد، از عدد کوچک تر شروع می شود. بنابراین این بررسی عدد در زبان های عربی و فارسی نشان دهنده ساختارهای پیچیده و متنوع این دو زبان است. شناخت دقیق این ویژگی ها نه تنها به درک بهتر زبان شناسی کمک می کند بلکه می تواند به بهبود آموزش زبان نیز منجر شود.

۲-۱. تعریف و اقسام عدد در زبان عربی

عدد اسم یا صفتی است که بر مقدار چیزها یا بر ترتیب آنها دلالت می کند و بر دو نوع است: عدد اصلی، عدد فرعی. که عدد اصلی به چهار دسته تقسیم می شود:

- ۱- مفرد: از (ثلاث) تا (عشرة) و الفاظ (مائة) و (ألف) و (مليون) را در برمی گیرد.
- ۲- مرکب: از (احد عشر) تا (تسعه عشر) است.
- ۳- عقود: از (عشرون) الی (تسعين) شامل است.
- ۴- معطوف: که از اعداد عقود و عددهای نه گانه (۱ تا ۹) که پس از آن می آید، تشکیل می شود: (اثنتین ثلاثین).

اعداد مفرد، عقود و معطوف معربند و هر دو جزء اعداد مرکب مبنی برفتح، جز (اثنا عشر و اثنا عشره) که رفع (اثنان) به (ا) است و جر و نصب آن به (ی) زیرا تنبیه است: جاء اثنا عشر رجلاً که (اثنا) در ترکیب، فاعل (جاء) است و (عشر) عوض از (ن) در (اثنان و اثنین) است. مؤنث و مذکر بودن عدد دقیق است و برای هر نوع از آن قاعده ویژه ای در مذکر و مؤنث آمدن آنها وجود دارد که توضیح آن خواهد آمد اما مردم در گفتارشان مطابق قاعده عمل نمی کنند (ابن هشام، ۲۰۰۷، ۳۲۰).

۲-۱-۱. اعداد اصلی

۲-۱-۱-۱. اعداد مفرد

از سه (ثلاث) تا ده (عشر) است: اگر معدود آنها مذکر باشد با (ه) تأنیث می آید و اگر معدود مؤنث باشد بدون تاء تأنیث می آید: (ثلاثة کُتِبَ). و اربع تفاحات. ملاک مذکر و مؤنث بودن.

مفردِ معدود است نه جمع آن، مانند: ثلاثه قطارات که مفرد آن قطار است و مذکر، و (ثلاث سور) که مفرد آن (سوره) مونث است (عصمتی و یونس، ۱۳۹۷: ۲۳۴) و هنگامی که کلمه لفظاً مذکر و در واقع مؤنث باشد، مذکر و مؤنث آمدن معدود، هر دو جایز است: (ثلاثُ انفس، ثلاثه انفس) زیرا (نفس) لفظاً مذکر است و در معنا مؤنث، گویی در حالت اول منظور (ثلاثُ نساء) و در جمله دوم (ثلاثه رجال) است. کلمه (شخص) نیز مانند (نفس) است: (ثلاثُ اشخاص، ثلاثه اشخاص) که (ثلاثه رجال) تلقی می‌شود. از همین قبیل است کلمه (بطن) اگر منظور از آن دسته‌ای از مردم باشد: (قبیل من الناس) مذکر است. و هنگامی که منظور از آن عشیره باشد مؤنث است مانند این بیت:

وَأَنْتَ بَرِيءٌ مِنْ قِبَائِلِهَا الْعَشْرِ وَأَنَّ كِلَابًا هَذِهِ عَشْرُ ابْطُنِ

بیت:

وَأَنْتَ بَرِيءٌ مِنْ قِبَائِلِهَا الْعَشْرِ وَأَنَّ كِلَابًا هَذِهِ عَشْرُ ابْطُنِ

هنگامی که معدود پیش از عدد بیاید مذکر و مؤنث آوردن آن هر دو جایز است: (الْقُرَاءُ السَّبْعَه، الْقُرَاءُ السَّبْعُ) اما در (مائه، ألف و ملیون) چیزی تغییر نمی‌کند: (مائه عالم، الفُ طَالِبَه). رسم الخط (مائه) صورت نادری است و همیشه همین گونه می‌نویسند. به جای (ثلاث) تا (تسع)، (بضع و بضعه) نیز به کار می‌رود، مثل: (بضع فتیات)، و (بضعه طَلَّاب) که مقصود از آنها عدد سه تا نه است (عصمتی، ۱۳۹۸).

۲-۱-۱-۲. اعداد مرکب

اعداد یازده تا نوزده را عدد مرکب می‌نامند، چون از ترکیب دو عدد دیگر به وجود می‌آیند و نوع ترکیب آنها ترکیب مزجی است، جزء اول این اعداد یکی از اعداد (یک تا نه) و جزء دوم آنها عدد (ده) است، مانند: (احد عشر کتاباً) و (ثلاث عشره مقاله) (ابوالبقاء، ۱۹۹۵: ۲۴۵). معدود بعد از این اعداد مفرد و منصوب است، مانند: (احد عشر کتاباً) و از نظر جنسیت اعداد یازده و دوازده هر دو جزء آنها با معدود مطابقت می‌کند، مثل: احد عشر کتاباً، کتاب مذکر احد و عشر هم هر دو مذکر و: احدی عشره مقاله؛ مقاله مؤنث و احدی و عشره هر دو مؤنث، ولی از اعداد سیزده تا

نوزده جزء دوم عدد که لفظ عشر است با معدود مطابقت می‌کند (برکات، ۲۰۰۷، ۳۲۱)، ولی جزء اول یعنی عدد سه تا نه مثل حالت مفرد خود عکس آورده می‌شود، مانند: ثلاثه عشر کتاباً، ثلاث عشره مقاله، اربعه عشریوما، اربع عشره ليله «عصمتی، ۱۳۹۷»

تکته: اعداد مرکب به جزء عدد دوازده هر دو جزء آنها در انتهای خود فتحه دارند که تغییر نمی‌کند و در اصطلاح می‌گویند مبنی برفتح هستند، مانند: احد عشر، ثلاث عشره، اربعه عشر، ثمانی (یا ثمان) عشره، ولی عدد دوازده مذکرش اثنان عشر یا اثنی عشر و شکل مونث‌اش اثنا عشره یا اثنتی عشره است که جزء دومش باز مبنی برفتح است (تیمورماین، ۲۰۰۲: ۴۳۲)، ولی جزء اول آن در انتهای خود الف یا یاء ساکن دارد، و نیز عدد احدی عشره مؤنث احد عشر که جزء اول آن یعنی لفظ احدی در انتهای خود الف دارد که ساکن است (انباری، ۱۹۹۹: ۴۳۳).

اما عدد هشت اگر مرکب باشد: معدود آن اگر مذکر باشد همراه با تاء استعمال می‌شود، مانند: ثمانیه عشر رجلاً. و اگر معدود آن مؤنث باشد تاء آن حذف می‌گردد، و یاء آن متحرک به فتحه باقی می‌ماند، مانند: قول ابن مسعود (رض): إنا قد سمعنا القراءه و إني لأحفظ القرآن التي يقرأ بهن النبي صل الله عليه وسلم: ثمانی عشره سوره من المفصل و سورتین (عطیه، ۲۰۰۷: ۳۲۲). و هم-چنان اسکان آن نیز جایز است، مانند: ثمانی عشره طالبه، ولی حذف یاء اش موارد بسیاری کمی را در بر دارد که در حالت همراه با کسر نون و فتح نون می‌آید، مانند: ثمان عشره طالبه (عطیه، ۲۰۰۶: ۲۷۸).

حرف شین در لفظ عشره در حالت مفرد مفتوح می‌آید (عَشْرَه) و در مرکب بهتر است ساکن خوانده شود (اثنا عشره) و حرف شین عشر در مفرد ساکن است (عشر) و در مرکب مفتوح است (احد عشر) و در لغت حجاز به کسره خوانده می‌شود و در لغت تمیم و دیگران به فتحه خوانده شده است (مغنیة، ۲۰۰۴: ۳۴۴).

حکم اعرابی اعداد مرکب: (احد عشر طالبا فی المكتبه، احدی عشره طالبه قدمن بحوثاً، قرأت اثنی عشر کتاباً، فی الفصل اثنا عشره فته). احد عشر در مثال اول (هر دو جزء) مبنی برفتح است و محلاً مرفوع و مبتدا. (فی المكتبه) جار و مجرور است و خبر. در حالی که (اثنی و اثنا) در دو مثال

بعد معربند و اولی مفعول به است و علامت نصب آن به (ی) است زیرا تثنيه است و دومی مبتدای مؤخر است و مرفوع به (ا) که تثنيه است. به استثنای عدد اثنی عشر و اثنتی عشره که جزء اول آن به اعراب مثنی اعراب می شود. و جزء دوم آن مبنی بر فتح اعراب می گردد، که محل از اعراب ندارد، زیرا به منزله نون مثنی است (الصبان، ۱۴۹۱: ۴۳۳).

۲-۱-۱. اعداد عقود

اعداد عقود عبارتند از (عشرون) تا (تسعون). با مذکر و مونث به همین شکل به کار می رود: (ثلاثون طالبا، ثلاثون طالبه) بدون هیچ تغییری و گاهی کلمه (نیف) که بر عدد ۱-۹ دلالت می کند، عطف به عقود می شود. مانند: ثلاثون کتابا و نیف فی الادب عند علی. معدود اعداد عقود نیز مانند معدود در اعداد مرکب مفرد و منصوب است و مذکر و مونث این اعداد یکسان است (السامرائی، ۲۰۱۴: ۳۳۰).

۲-۱-۲. عدد معطوف

این اعداد نیز از دو جزء تشکیل می شوند، که جز دوم آنها همواره یکی از عقود و جزء اول آنها یکی از اعداد یک تا نه می باشد. چون در میان دو جزء آنها واو عطف وجود دارد، آنها را اعداد معطوف نامیده اند و اعداد بیست و یک تا نود و نه در زبان عربی به استثنای عقود همه از اعداد معطوف هستند، مانند: واحد وعشرون کتابا، و واحده وعشرون شجره و ثلاثه و خمسون دفتر (الرضی، ۱۳۸۹: ۲۳۱).

معدود این اعداد نیز مفرد و منصوب بکار می رود. از نظر جنسیت جزء دوم که عقد است تغییر نمی کند، ولی جزء اول اگر عدد یک یا دو باشد با معدود مطابقت می کند، ولی اگر عدد سه تا نه باشد عکس معدود آورده می شود، مانند:

احد و عشرون کتابا، احدی و عشرون کتابا، اثنان و عشرون کتابا، اثنتان و عشرون کتابا، ثلاثه و خمسون قلمما، ثلاث و خمسون قلمما، تسعه و ثمانون جملا، تسع و ثمانون ناقه (الزمخشری، ۱۳۹۳: ۳۴۰).

۲-۱-۱-۶. اعداد مضاف

این اعداد را از آن رو اعداد مضاف می‌نامند، که از دو جزء ترکیب می‌یابند و نوع ترکیب در آنها از نوع ترکیب اضافی است؛ یعنی جزء اول آنها به جزء دوم اضافه می‌شود و آن را مجرور می‌سازد (عصمتی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۱۶). این اعداد عبارتند از اعداد سیصد و چهارصد و... تا نهصد و سه هزار و چهارهزار و... تا ده هزار، البته اعداد صد و دوست و هزار و دوهزار نیز از نظر احکام تابع اعداد مضاف هستند (حنیف، ۱۳۳۲: ۲۴۵)؛ به همین جهت آنها را هم در ضمن اعداد مضاف بررسی می‌کنند و روی هم رفته این اعداد عبارتند از: مأه، مأتان یا مأتین.. ثلاثه آلف. معدود این اعداد همیشه مفرد و مجرور است. همیشه یک حالت دارند، و مطابقت با معدود ندارد و مانند: مأه کتاب، مأه مقاله، مأتا کتاب، مأتامقاله، الف کتاب، الف مقاله، الف کتاب، الفامقاله، ثلاثمأه کتاب، تسعمأه کتاب، اربعه آلف کتاب (عصمتی *et al.*, ۲۰۲۰).

دقت کنید که در اعداد سیصد تا نهصد جزء اول همیشه مذکر است، مثل ثلاثمأه و سبعمأه و تسعمأه و دیگر این که لفظ مأه یعنی جزء دوم هم همیشه مفرد است. در اعداد سه هزار تا ده هزار جزء اول همیشه مونث است و جزء دوم همیشه جمع می‌آید، مانند: ثلاثه آلف و سبعة آلف. جزء اول در این اعداد اعرابش در شرایط مختلف تغییر می‌کند، ولی جزء دوم چون مضاف الیه است همیشه مجرور است با این تفاوت که اگر بعد از آنها معدود ذکر شده باشد در انتهای خود جزء دوم کسره دارند: ثلاثمأه و اگر معدود ذکر نشده باشد کسره همراه با تنوین دارند، مانند: ثلاثمأه (حسن، بی تا: ۳۲۰).

۲-۱-۲. عدد وصفی یا ترتیبی

عدد و صفی یا ترتیبی مانند عدد اصلی بر چهار گونه است:

۲-۱-۱-۲. مفرد: (اول (اولی)، ثان، ثالث، رابع، خامس، سادس، سابع، ثامن، تاسع، عاشر، مائه، الف)، عبارات متداول: ((علی ثالث ثلاثه)) یعنی یکی از آن سه تا، و ((علی رابع ثلاثه)) یعنی آنها با او می‌شوند چهارتا. (چهارمی آن سه است)

اعداد دیگر شکل اصلی و ترتیبی آنها یکسان است، مانند: عشرون که هم به معنی بیست است و هم به معنی بیستم و مائة: صد، صدم و الف: هزار، هزارم (الجمالی، ۱۴۳۰: ۲۳۴).

اعداد ترتیبی را برخلاف اعداد اصلی بعد از معدود می آورند و در ارتباط با معدود خود حکم صفت و موصوف را دارند و در اعراب و معرفه و نکره بودن با معدود پیش از خود مطابقت می کند.

اعداد مفرد (۱-۱۰) علاوه بر آنچه که ذکر شد، از جهت مذکر و مؤنث بودن هم مطابق آورده می شوند، مانند:

الفصل الأول، الصفحه الأولى، الدرس الثاني، الورقة الثانية، الكتاب الرابع، المقالة الرابعة (بهداد، ۱۳۸۳: ۱۲۰).

۱- ۲- ۲- مرکب: در اعداد مرکب ترتیبی (۱۱-۱۹) جزء اول به صورت ترتیبی و جزء دوم که عدد ده باشد به صورت اصلی آورده می شود و از جهت تذکیر و تأنیث هر دو جزء با معدود مطابقت می کند، ولی از جهت اعراب همیشه در پایان هر دو جزء حرکت فتحه وجود دارد و دیگر این که اگر معدود معرفه باشد الف و لام تعریف تنها برسر جزء اول عدد می آید و جزء دوم یعنی عدد ده در همه حالات فاقد الف و لام است، مانند: الدرس الثاني عشر، المقالة الحادية عشر... (مدرس افغانی، ۱۴۱۸: ۲۳۴).

۱- ۲- ۳- عقود: ساخت اعداد عقود همانند عدد اصلی است: عشرون تا تسعون. در اعداد عقود مذکر و مؤنث یکسان است، مانند: الدرس العشرون، الصفحه الثلاثون. الفصل التسعون (السامرائی، ۲۰۱۴: ۴۲۱).

۱- ۲- ۴- عدد معطوف: که از اعداد مفرد و عقود تشکیل می شود: در اعداد معطوف جزء اول مانند اعداد مفرد ترتیبی آورده می شود و جزء دوم هم که از عقود است تغییر نمی کند و میان دو جزء آنها نیز واو عطف می آورند: الدرس الحادی والعشرون، الصفحه الحادیه والعشرون. عدد معطوف صفت است و از این جهت در مذکر و مؤنث بودن در هر دو حالت (مفرد و مرکب) با موصوف خود مطابقت می کند مانند: (البرتقاله الرابعه، الحادیه عشره، الثانيه والعشرون) (يعقوب،

۱۹۹۸: ۳۳۹). (مائه، الف) و عقود در عدد وصفی (ترتیبی) تغییری نمی‌کند و هر کدام از دو جزء عدد معطوف در عدد ترتیبی، از قواعد ویژه خود پیروی می‌کند مانند: (المکتبُ الثانی والثلاثون، الرسالة الحادیه والاربعون) (ضیف، ۱۳۹۰: ۳۳۲).

۲- ۱- ۳. **معرفه شدن عدد.** معرفه آمدن عدد جایز است. اگر مفرد باشد مانند: (ثلاثة الرجال) و اگر مرکب باشد مانند: (الثلاثة عشر رجلا). در عدد معطوف نیز مانند: (الاربعه و العشرون طالبا). در مثال اول نسبت به معرفه بودن تمیز معرفه شده است، ولی در مثال دوم نسبت معرفه آمدن جزء اول معرفه آمده است، و در مثال سوم نسبت معرفه بودن دو جزء عدد معطوف معرفه آمده است. می‌توانیم مثال اول را که عدد مضاف است و تمیز آن مضاف الیه است چنین تغییر دهیم: (الثلاثة الرجال) مبنی بر این که (الرجال) بدل (الثلاثة) باشد (یعقوب، ۱۹۹۸: ۳۴۲).

۲-۳. عدد در زبان فارسی دری

تعریف عدد: آن است که شماره را بیان کند، و چیزی را که شمرده شود (معدود) گویند؛ مانند: دومیز، چهار چوکی، که (دو) و (چهار) عدد و (میز و چوکی) معدود می‌باشند (فرشیدورد، ۱۳۸۲: ۵۳۳).

در زبان فارسی معدود با عدد مطابقت نکرده و همیشه مفرد می‌آید؛ مانند: چهار کودک، پنج کبوتر، که (چهار کودکان) و (پنج کبوتران) نگویند؛ اما در قدیم این قاعده رعایت نمی‌شد، و گاهی معدود با عدد مطابقت می‌کرده است؛ مانند:

بیت:

دو پیلان خرطوم در هم کشان زهر دو یکی برد خواهد نشان

(نظامی)

یعنی: دو پیل خرطوم درهم کش.

در اسمای امکانه مرکب از عدد و معدود، گاه معدود جمع است؛ مانند: دو برادران (کوهی نزدیک شهر قم). (چهل دختران) کوچه‌ای در شهر کندز و یا هفت تنان (فرخاری، ۱۳۶۹: ۳۹۰).

۲-۳-۱. انواع عدد

در زبان فارسی دری عدد پنج گونه است.

۱. اعداد ترتیبی یا وصفی: آن است که درجه و مرتبه معدود را می‌رساند؛ مانند اول، دوم که آن را (اولین) و (دومین) هم استعمال کرده‌اند. این نوع عدد را می‌شود پیش از معدود یا پس از آن نوشت؛ مانند: اولین شاگرد - شاگرد اولین یا اول شاگرد - شاگرد اول

۲. اعداد اصلی: که عبارتند از: یک، دو، سه، چهار، پنج، شش، هفت، هشت، نه، ده، بیست، سی، چهل، پنجاه، شصت، هفتاد، نود، صد، هزار، این اعداد را ساده یا مطلق نیز گویند (همایون فرخ، ۱۳۶۴: ۳۰۳).

۳. اعداد ترکیبی: به اعداد گفته می‌شود که از ترتیب دو عدد تشکیل شده باشد؛ مانند: دوازده، بیست و چهار، ششصد، دوهزار.

۴. اعداد توزیعی: که برای تقسیم واحدها به نسبت معین به کار می‌رود؛ مانند: چهارچهار و پنج پنج درین مثالها: این سیبها را بین پروین، حسن و بهرام چهار چهار یا پنج پنج دانه تقسیم کنید.

۵. اعداد کسری: آن دو نوع است:

الف: سماعی: آن است که پاره‌ای از عدد صحیح را برساند؛ مانند: نیم، نیمه و نصف،

نصفه.

ب: قیاسی: آن است که عدد اصلی را با متمم (یک) بیان کند؛ مانند: سه یک، چهاریک، (چارک)، ده یک، صدیک.

در زبان فارسی امروز، متمم را مقدم داشته، عدد اول را به صورت ترتیبی به کار می‌برند؛ مانند: یک سوم، یک چهارم، یک دهم، یک صدم.

دقت: اعداد توزیعی را با اعداد کسری اشتباه نکنید. وجه افتراق این دونوع عدد آن است، که اعداد توزیعی برای تقسیم چند واحد سالم به کار می‌رود، که یک واحد را به چند جزء تقسیم نموده و بخواهیم آن را بین عده‌ای توزیع کنیم؛ مانند: $\frac{1}{3}$ یا $\frac{5}{7}$ یا $\frac{3}{4}$ واحد (فرخاری، ۱۳۶۹: ۱۵۵).

۲-۳-۲. صفت و گروه وصفی عددی (عدد)

صفت عددی یا عدد آن است که شماره یا ترتیب موصوف را تعیین کند مانند: دو روز، سه کتاب، روز دوم، سومین سال.

صفت عددی بر دو قسم است: یکی صفت عددی اصلی یا عدد اصلی، دیگر صفت عددی ترتیبی یا عدد ترتیبی یا عدد وصفی که اولی بر شماره و دومی بر ترتیب دلالت می‌کند. موصوف عدد اصلی را معدود هم می‌توان گفت مانند (کتاب) در (ده کتاب).

۲-۳-۳. صفت و گروه عددی اصلی (عدد اصلی)

عدد اصلی بر تعداد و شماره معدود دلالت می‌کند؛ مانند: چهار کتاب، و ده ماه.

ساختمان عدد اصلی: عدد اصلی یا بسیط است یا مرکب: عددهای اصلی بسیط عبارتند از: یک، دو، سه، چهار، پنج، شش، هفت، هشت، نه، بیست، سی، چهل، شصت، نود، صد، هزار، کرور، میلیون، میلیارد.

یاد آوری: میلیون و میلیارد که از کلمات فرنگی است، می‌توان در فارسی از عددهای بسیط شمرده شود. (هیچ) را هم می‌توان از این اعداد به شمار آورد.

۲-۳-۴. عددهای اصلی مرکب:

عبارتند از: یازده، دوازده، سیزده، چهارده، پانزده، ششده، هفتده، هشتده، نهمده. ملاحظات تاریخی: در قدیم به جای بعضی از این عددهای مرکب، بخصوص در شعر صورتهای دیگری به کار می‌برده‌اند؛ مانند: دوصد، سه صد، ده و دو، ده و شش، و ده‌چهار، بترتیب بجای دویست، سیصد، دوازده، شانزده و چهارده:

بیت:

برزگی سراسر به گفتار نیست دوصد گفته چون نیم کردار نیست
(دهخدا، ۱۳۳۴، ذیل واژه)

بیت:

گزین کرد هم در زمان پهلوان ده و دو هزار از دلاور سران
فردوسی

بیت:

من کیستم که برمن، نتوان دروغ بستن نه قرص آفتابم، نه ماه ده چهری
منوچهری

یادآوری: ترکیب بعضی از این‌ها مانند یازده و دوازده پیچیده است و تشخیص اجزاء در آن‌ها آسان نیست و تمیز بسیط یا مرکب بودن بعضی هم مانند نود و چهل با معیارهای امروزی زبان، خالی از اشکال نمی‌باشد.

گروه عددی اصلی: از عطف (همپایه‌سازی) بعضی از عددهای بسیط یا مرکب به هم گروه عددی اصلی بوجود می‌آید؛ مثل: بیست و یک، هشتاد و هفت، هزار و دویست و هشتاد و نه.

این عناصر از عدد بزرگتر آغاز و به عدد کوچکتر ختم می‌شوند مانند مثالهایی ارائه شد.

پاره‌ای از این گروه‌ها مخفف شده، تبدیل به عدد مرکب گردیده‌اند مانند: بیست و یک، سی و دو، چهل و پنج، ولی صد و یک هزار و هزار و یک و امثال آن مرکب نشده‌اند (فرشیدورد، ۱۳۸۲: ۳۱۶).

عددهای اصلی مضاعف: بعضی از عددها مانند هزار و صد خود صفت عددی می‌گیرند و به عدد بزرگتری بدل می‌شوند و به صورت عدد مرکب درمی‌آیند که می‌توان آن‌ها را اعداد اصلی مضاعف نامید؛ مثل: سه هزار، صد هزار، پانصد هزار، دیدیم که برخی از این عناصر بدل بعدد مرکب شده‌اند مانند چهارصد، نهصد، هشتصد، هفتصد.

نکته: چند، همه، بسیار، اندک و هیچ صفاتی هستند که جنبه عددی هم دارند. (اند) نیز از عددهای اصلی مبهم است که از سه تا نه را می‌رساند مانند (پنجاه و اند سال زندگی کرد).

عدد اصلی اگر با کلماتی بیاید که بمعنی (بار) و (دفعه) باشند، گروه قیدی شماره تشکیل می‌دهد؛ یکبار، دوبار، صد دفعه، صدبار: صدبار با او بگردش رفتم.

ملاحظات تاریخی: در قدیم ره، پی، نوبت، کُرت و مانند آن‌ها به معنی (بار) و (دفعه) نیز با اعداد اصلی گروه قیدی شماره تشکیل می‌داده‌اند.

بیت:

یک‌ره ز ره دجله منزل به مدائن کن وز دیده دوم دجله برخاک مدائن ران

خاقانی

بیت:

هزار نوبت اگر خاطرم بشورانی از اینطرف که منم همچنان صفائی هست

سعدی

بیت:

ای خداوندی که با تأیید عشقت مشتری هر زمان صدپی به ذات تو تبرک می‌کند

سیف اسفرنگ

بیت:

خیز و گلگشت چمن کن که بماندست براه چشم نرگس که تو یک پی بخرامی بروی
امیر خسرو دهلوی

چون یک کَرَت در رنج افتاد و تیر نکبت درع او گسست، هر ساعت سیل آفت قوی تر
و موج محنت هائلتر می گردد (کلیله و دمنه)

گاهی (بار) و (دفعه) و مترادف‌های آن حذف می‌شود: به بوستان ملوکان هزار گشتم
بیش (دقیقی) یعنی (هزار بار). (فرشیدورد، ۱۳۸۲: ۳۱۷)

۲-۳-۵. عدد اصلی

عدد اصلی هم نشانه‌های اسم را دارد و هم نشانه‌های صفت بیانی را، بنابراین تعیین طبقه
دستوری آن کار آسانی نیست.

صفت بیانی اکثر پس از اسم و بعد از کسره می‌آید؛ در حالی که این اعداد پیش از اسم
می‌آیند و از لحاظ شکل شبیه به اسم‌های مضافی می‌گردند که بدون کسره یا حروف اضافه
دیگر پیش از متمم خود قرار می‌گیرند؛ مثل: دختردائی، پسرعمه، همه جا.
مثل اسم پیش از بعضی از آنها عدد می‌آید مانند سه هزار، نهصد، هفتصد(انوری،
۱۳۹۰: ۲۳۴).

گاهی در قدیم معدود آنها پس از حرف اضافه می‌آمده است و در این صورت بشبه
مضاف و شبه مضاف الیه شبیه می‌شوند:

بیت:

دگر صد هزار از گهردار تیغ زپیش و زپس خود همی تاخت میغ

اسدی

بیت:

هزار اسب رود از فسیله گزید دو ره ده هزار از بره سر برید

اسدی

امروز هم می‌توان معدود را پس از (از) آورد مانند دو تا از شما، یکی از کتاب‌ها، یک عدد از قاشق‌ها.

بعضی از عددهای اصلی مثل اسم، نشانه جمع می‌گیرد و بر مقدار نامعینی دلالت می‌کند مانند: صدها زن، ده‌ها مرد، هزاران کتاب. این عددها عبارتند از: ده، صد، هزار، میلیون، ده هزار، صد هزار.

عدد کسری که نوعی از عدد اصلی است بیش از پیش به اسم نزدیک می‌شود؛ به طوری که آخر آن مثل اسم کسره می‌گیرد مانند، نصف روز، چهاریک مال، پنجم سرمایه (بصاری، ۱۳۴۵: ۲۵۵).

بعضی از عددهای مثل اسم، نشانه نکره می‌گیرند مانند: یکی گربه، نیمی از اینها. **یاد آوری:** آمدن (ی) در آخر (یک) که هر دو بر وحدت دلالت می‌کنند از باب تقویت معنی و تأکید است.

با این توضیحات اگر عددهای اصلی را اسم بگیریم باید آن‌ها را از اسمهای مبهم و ناقص به شمار آوریم که برای روشن شدن معنی به وابسته پردازنده که همان معدود آن‌ها و روشنگر باشد نیاز دارند همچنان که در نحو عربی هم در تعریف تمیز می‌گویند: کلمه‌ای است که برای رفع ابهام کلمه یا جمله می‌آید. به گفته دیگر تمیز عدد که آن را موصوف عدد می‌خوانیم برای رفع ابهام و نقص آن می‌آید (فرشیدورد، ۱۳۸۲: ۳۱۹).

نشانه‌های صفت در عددهای اصلی:

۱. گاهی مثل صفت قید می‌گیرند مانند: تقریباً ده روز، درست بیست مثقال؛
۲. از لحاظ معنی با صفت‌هایی از قبیل بسیار، اندک و کم نزدیکند؛ مثلاً می‌گوییم هزار کتاب، کتاب بسیار، دو کتاب، چند کتاب، کتاب اندک یا کمی کتاب؛
۳. مانند هر صفتی معنی اسم را مقید می‌سازند؛

۴. مطالب شماره‌های ۱ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ که از نشانه‌های اسم است در عین حال نشانه

بعضی از صفات هم هست زیرا:

الف: بسیاری از صفتها از جمله صفات اشاره و پرسشی و تعجیبی و بعضی از صفتهای بیانی پیش از موصوف می‌آیند مانند: این کتاب، کدام قلم، چه کتاب بدی، هرشب، مختصر کاری، خوب آدمی، بدمردی .

ب: تنها مضاف الیه و شبه مضاف الیه پس از حرف اضافه نمی‌آیند بلکه متمم صفت هم بعد از کسره و حروف اضافه دیگر قرار می‌گیرد؛ مانند: خواهان تو، پراز آب. بنابراین اگر بعد از عددها کسره یا حرف اضافه دیگری بیاید، همان‌طور که آن را مشابه اسم می‌کند همانند صفت نیز می‌گرداند.

پ: صفت‌های جای موصوف هم نشانه جمع و نکره می‌گیرند مانند: سیاهی را دیدم، آنچه خوبان همه دارند و تو تنها داری .

با این توضیحات نمی‌توان عدد اصلی را به طور قطع اسم یا صفت گرفت و این که دستورنویسان پیش از ما هم آن را نوع خاصی از کلمه دانسته و آن را نه جزء اسم شمرده‌اند، نه در زمره صفت چندان هم از مرحله بدور نبوده‌اند. آنچه می‌توان گفت این است که باید در باره صفت‌هایی که پیش از اسم می‌آیند مانند صفت اشاره، پرسشی، عددی مبهم و تعجیبی تحقیق بیشتری نمود و تکلیف این گونه کلمات را همه مشابه یکدیگرند یکجا روشن کرد و این کار البته مستلزم پژوهش فراوانتر و دقیق‌تری است (فرشیدورد، ۱۳۸۲: ۳۲۰)

۲-۳-۶. عدد اصلی و موصوف آن

صفت عددی اصلی امروز پیش از موصوف (معدود) می‌آید، مانند: سه سال، ده روز.

۲-۴. ملاحظات تاریخی و مقابله‌ای

در قدیم عدد اصلی بعد از موصوف هم می‌آمده است. مانند: سال سی، غلامی بیست، تنی چند، در این صورت معنی تقریب نیز میداده است؛ باین معنی که مثلاً (غلامی بیست) یعنی در حدود بیست غلام. این گونه صفتها گاهی مثل صفات بیانی پس از کسره و بعد از موصوف هم می‌آمده‌اند:

بیت:

شیخ بود او در حرم پنجاه سال با مریدِ چارصد صاحب‌کمال

عطار

مرید چارصد یعنی چهار صد مرید.

بیت:

هر کس را ز جهان بهره‌ او پیداست گرچه هر چیزی زین طبع چهار آید

ناصر خسرو

موصوف این گونه کلمه‌ها با آنکه اغلب معنی جمع دارد. معمولاً مفرد است و چنانکه دیدیم این عددها را می‌توان از نشانه‌های جمع گرفت (بیتاب، ۱۳۳۳: ۳۲۲).

در عربی معدود، گاهی جمع است؛ مانند: اربعه رجال و گاهی مفرد مثل اثنی عشر کتاباً. در فارسی قدیم نیز گاهی معدود جمع می‌شده است، مانند: چهار ارکان، چهار امهات، چهار اسطقسات، هفت مردان، هفت قراء، سه خواهران، سه موالید، ده انامل. دو معتمدان این دو مهتر، با پیاده‌ای پنجاه بر سر آن قلعه بودند (واحدی، ۱۳۴۶: ۲۸۸).

پس از تحصیل دین از هفت مردان پس از تنزیل وحی از هفت قُرّاً

(خاقانی نقل از: تفکر رضایی و دوستان، ۲۰۱۴: ۱-۲۰)

۲-۴-۱: صفت عددی ترتیبی (عدد ترتیبی): این کلمات ترتیب موصوف را معین می‌کنند مانند نفر اول، روز دوم، سال سوم. عددهای ترتیبی عبارتند از نخست، اول، یکم، دوم،

سوم، سیم، چهارم، بعد، آخر، دیگر، اولین، ددیگر، سدیگر، نخستین، سومین، و مانند آنها. اینها بیشتر از عددهای اصلی بصفه نزدیکند (مشتاق مهر و دوستان، ۲۰۱۸: ۱۶۳-۱۸۲)، زیرا مهمترین دسته آنها (نخست، دوم، سوم، چهارم،..) مثل صفتهای بیانی، پس از موصوف و کسره (ـِ) می آیند مانند: کتاب اول، شاگرد دوم و بهمین جهت اینها را اعداد وصفی هم نامیده اند (طالقانی، ۱۳۴۹: ۲۴۳).

۲- ۴- ۱- ۱: **ساختمان عددهای ترتیبی**: عددهای ترتیبی گاهی بسیطند، مانند: نخست، اول، دیگر، بعد، آخر، و گاهی مشتقند مثل: نخستین، دوم، و گاهی مرکب یا پیچیده چون چهاردهم. عددهای ترتیبی مشتق از لحاظ ساختمان بر سه دسته اند:

یکی آنهایی که با افزودن پسوند (ـُم) بعددهای اصلی بوجود می آیند مانند: دوم، سوم، چهارم، بیست و یکم. اینها چنان که دیدیم امروز بعد از موصوف و کسره (ـِ) قرار می گیرند (جهانگیری و استاجی، ۲۰۰۵: ۲۲).

ملاحظات تاریخی: در قدیم اعداد ترتیبی پسین گاهی پیش از موصوف هم می آمده است مانند: سوم روز، دوم روز.

ز مستی همان روز باز ایستاد دوم روز رفتن نیامدش یاد

فردوسی

پس این گونه صفات به جز نخست، اول، بعد، آخر و دیگر مشتقند؛ زیرا پسوند دارند و بعضی از آنها که از گروههای عددی اصلی مثل بیست و دو و صد و بیست و چهار، به وجود می آیند، پیچیده اند؛ یعنی هم مرکبند و هم مشتق، مانند: بیست و دوم، صد و بیست و چهارم. (دیگر) علاوه بر ترتیب بر ابهام نیز دلالت می کند؛ بنابراین از صفتهای مبهم نیز هست و می توان آن را عدد ترتیبی مبهم نامید؛ مثال: سال دیگر (کاکه رش و دوستان، ۲۰۱۸: ۱۱۵-۱۴۲).

نوع دوم صفات عددی ترتیبی از افزودن پسوند (ین) بصفات‌های دسته نخست تشکیل می‌شود مانند نخستین، اولین، بیست و دومین؛ پس این‌ها هم مشتقند. این دسته امروز بیشتر پیش از موصوف می‌آیند یعنی از وابسته‌های پیشینند مانند: نخستین روز، سومین نفر. نخستین خدیوی که کشور گشود سر پادشاهان کیومرث بود

فردوسی

با این حال می‌توان آنها را پس از موصوف نیز به کار برد؛ مانند روز نخستین، نهایت آن‌که این شیوه بیشتر ویژه ادبا و پیروان سبک قدیم است (مهدی، ۱۳۹۳: ۳۲۱). این صفت‌ها امروز بیشتر بی‌واسطه به کار می‌روند. مثال: روز سوم، روز نخستین. نوع سوم: امروز به بسیاری از این صفات «یایی» هم افزوده می‌شود، مانند: اولی، دومی، آخری، سومی، این عناصر هم بصورت صفت بکار می‌روند مانند نظر اولی و هم به صورت اسم مثل: اولی از دومی زرننگ‌تر است، البته کاربرد این‌ها امروز در نقش اسم بیشتر است (همايون‌فرخ، ۱۳۶۴: ۳۱۲).

ملاحظات تاریخی

اینک مثال‌هایی برای این گونه صفت‌های جای موصوف که به حالت متمم یا غیر از آن، چه با حرف اضافه و چه بی آن در قدیم به کار رفته‌اند:

بیت:

سدیگر که گیتی ز نابخردان بیا سود و بستد ز دست بدان

فردوسی

بیت:

چو این دانش آمد برفت آن نخست چو نادیده شد چیز نامد درست

اسدی

بیت:

چو یک هفته بگذشت، هشتم پگاه نشست از بر تخت، پیروز شاه

فردوسی

یاد آوری: امروز تحت تأثیر ترجمه‌های ناقص از زبان‌های خارجی، عدد اصلی را به جای عدد ترتیبی به کار می‌برند؛ مثلاً می‌گویند صفحه دوازده، قرن نوزده، درس چهار، سال هزار و سیصد و چهل، استواریک، ستوان دو، سرهنگ دو، به جای صفحه دوازدهم، قرن نوزدهم، درس چهارم، سال هزار و سیصد و چهل و هشتم، استواریکم، سرهنگ دوم. البته این نوع استعمال در قدیم هم گاهی سابقه داشته است (فرخ، ۱۳۳۸: ۲۳۴).

۲-۵. پسوندهای عددساز

این عناصر چنانکه دیدیم عبارتند از: (م) و (مین) که بآخر عددهای اصلی می‌چسبند و عدد ترتیبی می‌سازند؛ مانند: دوم و سوم و دومین و سومین. این عناصر را می‌توان از پسوندهای صرفی و دستوری نیز به شمار آورد؛ بنابراین صرفی یا اشتقاقی بودن این سازه‌ها محل بحث است و محتاج به پژوهش بیشتری است (فرشیدورد، ۱۳۸۲: ۳۲۴).

۲-۶. معدود عدد مشکوک

هرگاه مشکوک بین دو یا چند عدد باشد و بخواهند به طور تردید بگویند، همیشه از عدد کوچک‌تر شروع کنند؛ مثلاً گویند: دو سه قالی دیدم و هیچ کدام را نپسندیدم. سه چهار دفعه کتاب را از اول تا آخر خواندم. چهار پنج روز صبر کردم و نمی‌گویند سه دو قالی یا چهار سه دفعه یا پنج چهار دفعه و در هر حال نیار به آوردن (و) عطف نباشد و نیاورند.

بیت:

گر دوسه ابله ترا منکر شوند
تلخ کی گردی چو هستی کان قند؟
با یک دو سه رند لابلالی
راهی طلب از غرور خالی

نظامی

توضیح آن که: در تکلم نسبت به مقام اعداد این عمل انجام می‌گیرد تا هفتاد، هشتاد و لی در کتاب‌ها و اشعار تا هشت و نه استعمال نشده و بیشتر همان یک و دو و سه را استعمال کرده‌اند (همایون فرخ، ۱۳۶۴: ۳۱۴).

۲-۷. روشنگر (ممیز)

گاهی بعد از عدد اسم یا کلمه دیگری می‌آید که معنی معدود را روشن‌تر می‌کند و ابهامش را برطرف می‌سازد؛ از این رو می‌توان آن را روشنگر معدود یا روشنگر نامید؛ مانند: دو حلقه چاه، ده من گندم، یک مثقال زعفران.

معدود بعد از روشنگر را می‌توان متمم آن دانست، در این صورت روشنگر خود موصوف عدد می‌شود. دلیل آن هم این است که اسم را در این موارد به صورت متمم هم می‌توان به کار برد و پیش از آن حرف اضافه آورد و گفت: یک مثقال از چای، یک قبضه از تفنگ.

روشنگرها عبارتند از: تن و نفر در انسان، رأس در حیوان، دست در لباس، قبضه در شمشیر و سلاح، عراده در توپ، فروند در کشتی و هواپیما، جلد در کتاب، طاقه در شال، دانه و عدد در تخم مرغ و پسته، حلقه در انگشتری و لاستیک، رشته در لؤلؤ، مثال: ده دست لباس، پنج جلد کتاب و مانند آنها (نگهت، ۱۳۹۲: ۲۵۶).

روشنگرهایی هم هستند که بر مقدار و واحد و زمان و نوع معدود دلالت می‌کنند؛ مثال: مثقال، من، خروار، سیر، ساعت، روز، جریب، فرسخ، نوع، طور، قسم، عدد، کیلومتر، کیلوگرم، کیلو، گرم، متر، متر مربع، سانتیمتر، اهم، هکتار، آمپر، ولت؛ مثال در عبارت: دو مثقال زعفران، چهار خروار گندم، سه سیر قند، پنج من نان، یکساعت کار، یکروز راه، دو جریب زمین، سه فرسخ راه، یک مقدار نان، یک نوع آدم، یک قسم لباس، یک کیلوان.

در این موردها می‌توان به جای (یک)، (ی) وحدت یا نکره آورد مانند: نوعی لباس، ساعتی کار، مقداری شکر، پاره‌ای نان، قدری پنیر.

پیش از هر معدود و موصوفی نمی‌توان از این گونه کلمات آورد. اما کلمه (عدد) و (تا) را می‌توان در بسیاری از موارد به کار برد مانند: سه عدد کتاب، ده عدد مروارید، یک عدد شمشیر، ده تا قاشق، بیست تا دکمه، صد تا کتاب.

روشنگر گاهی برای تأکید و تقویت عدد است بخصوص (تا) و (عدد)؛ مانند: دو تا کتاب، دو عدد آجر.

بعد از عدد و روشنگر گاهی ضمیر متصل یا منفصل می‌آید. هر دو تاشان، هر سه نفرشان. چنانکه دیدیم در این موردها گاهی (هر) در آغاز عبارت می‌آیند (فرشیدورد، ۱۳۸۲: ۳۱۸)

۳. نتیجه گیری

پس از تحقیق بررسی تطبیقی و مقایسه عدد در زبان عربی و فارسی به نتایج زیر دست یافتیم:

۱- بحث عدد در زبان عربی یکی از مباحث کاربردی است که در نقاط مختلف تغییرات از ناحیه اعرابی و نحوی در معدود آن قابل تأمل است و دارای وظائف نحوی مختص به خود می‌باشد. همچنان مطابقت عدد با معدود درین زبان حتمی بوده که این امر در زبان فارسی ملاحظه نمی‌شود.

۲- عدد در زبان های فارسی و عربی اسم یا صفتی است که بر مقدار چیزها یا بر ترتیب آنها دلالت می‌کند و چیزی را که شمرده می‌شود معدود گویند. مطابقت معدود با عدد در زبان عربی حتمی بوده و در زبان فارسی معدود همیشه مفرد می‌آید.

۳- عدد در زبان عربی بر دو نوع اصلی و فرعی - تقسیم شده که عدد اصلی آن به مفرد، مرکب، عقود و معطوف دسته بندی شده است؛ و در زبان فارسی دری به پنج گونه تقسیم شده است که عبارت اند از: اعداد ترتیبی یا وصفی، اعداد اصلی، اعداد ترکیبی، اعداد توزیعی و کسری است. که عدد کسری آن به سماعی و قیاسی تقسیم گردیده است؛ بنا براین اگر اعداد مضاف را نوع پنجم در زبان عربی بدانیم

اینجاست که از لحاظ تقسیم بندی اعداد بین زبان های فارسی دری و عربی تفاوتی قابل ملاحظه ای دیده نمی شود.

۴- عدد وصفی یا ترتیبی در زبان عربی مانند عدد اصلی به چهار گونه: مفرد، مرکب، عدد معطوف و معرفه شدن عدد؛ تقسیم بندی شده است که در زبان فارسی دری صفت و گروه عدد اصلی صرف یا بسیط است، مانند: از ۱-۹ و ۲۰، ۳۰، ۴۰... است. یا مرکب است، مانند: یازده و دوازده الی بیست، ششصد و هفت صد و غیره اند.

۵- نشانه های صفت در عدد های اصلی در زبان فارسی این است که گاهی مثل صفت قید می گیرند، مانند: تقریباً ده روز و از لحاظ معنی با صفت های از قبیل بسیار، اندک، و کم نزدیک اند، مانند: کتاب بسیار. نیز مانند هر صفتی معنی اسم را مقید می سازند. در بسیاری از مواقع نشانه های اسم در عین حال نشانه بعضی از صفات هم است؛ زیرا بسیاری از صفت ها از جمله صفات اشاره، پرسشی، تعجبی و بعضی از صفت های بیانی پیش از موصوف می آیند، مانند: این کتاب، کدام قلم، خوب آدمی و بد مردی. اما در زبان عربی معدود خود حکم صفت و موصوف و حکم اعرابی خود را دارند که عدد در اعراب و معرفه و نکره بودن با معدود پیش از خود مطابقت می کند.

۶- در زبان فارسی عدد و معدود تحت عناوین مختلف از قبیل معدود عدد مشکوک، متمم، صفت عددی اصلی و صفت عددی ترتیبی بیان شده است، مختص به زبان فارسی می باشد و در عربی کاربرد خاصی ندارد.

۷- در زبان عربی تمیز عدد برای رفع ابهام می آید که همین گونه در فارسی گاهی به اسم روشنگر و ممیز برای رفع ابهام معدود نیز می آید.

کتابنامه

منابع فارسی

- ابن هشام، جمال الدین عبد الله بن هشام. (۲۰۰۷م). شرح قطر التدی و بلّ الصدی، بیروت، دارالفکر.
 - أبو البقاء، محب الدین عبدالله بن الحسین بن عبدالله. (۱۹۹۵). للباب فی علل البناء والإعراب، تحقیق: غازی مختار طلیمات. دمشق: دار الفکر.

- استاجی، اعظم. (۲۰۰۹). «بررسی ممیزهای عدد در زبان فارسی». *زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*، (۱)۱.

- اکبری‌زاده، فاطمه؛ حق‌بین، فریده و رضایی، فاطمه. (۲۰۱۹). «نقد ترجمه ساخت اطلاعی نشان‌دار در نمایشنامه شهرزاد توفیق‌الحکیم». *پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۹(۲۱)، ۱۷۴-۱۵۳.

- الانباری، کمال‌الدین. (۱۹۹۹). *اسرار العربیه*. تحقیق: برکات یوسف هبود. لبنان: بیروت.

- انوری، حسن؛ احمدی‌گیوی، حسن. (۱۳۹۰). *دستور زبان فارسی ۲ ویرایش چهارم*. تهران: فاطمی. برکات، ابراهیم ابراهیم. (۲۰۰۷). *النحو العربی*، مصر: دارالنشر للجامعات.

- بصاری، طلعت. (۱۳۴۵ ش). *دستور مختصر زبان فارسی*، طهوری: تهران.

- بهداد، رمضان. (۱۳۸۳). *قواعد (دوم): مسائل اسم و حرف*. ایران: دانشگاه یزد.

- بیتاب، عبدالحق. (۱۳۳۳). *دستور زبان فارسی*. پوهنتون کابل: نشرات فاکولته ادبیات.

- پاشازانوس، احمد. (۱۳۸۴) «نگاهی به کاربرد «حتی» در زبان عربی». *پژوهشنامه علوم انسانی*، (۴۸)-۴۷، ۱۱-۳۰.

- تفکری رضایی، شجاع؛ نظری، کبری. (۲۰۱۴). «بررسی نحوی ممیز عدد در زبان فارسی». *پژوهش‌های زبانی*، (۱)۵، ۱-۲۰.

- تهرانی، سیدهاشمی حسینی. (بی.تا)، *علوم العربیه*. تهران: مفید.

- تیمورماین، احمد. (۲۰۰۲). *اسرار العربیه معجم لغوی نحوی صرفی یحتوی علی ذخائر من اسرار العربیه مستفاه من نوادر المؤلفات و اقوال الائمة فی الكتب المخطوطه والمطبوعه*، بیروت، دارالوفاق العربیه.

- الجامی، عبدالرحمن بن أحمد. (۱۴۳۰). *الفوائد الضیائیة*. بیروت: دار احیاء التراث العربی.

- جهانگیری، نادر؛ استاجی، اعظم. (۱۳۸۴). «تبدیل عدد یک به نشانه نکره در زبان فارسی». *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی*، ۲.

- حسن، عباس. (بی.تا). *النحو الوافی*. چاپ سوم. مصر: دارالمعارف.

- حنیف، محسن. (۱۳۳۲هـ). *تطبیق القواعد النحویه علی النصوص القرآنیة والنبویه*. لاهور: مکتبه الاسلامیه.

- دوکوهکی، شهرام. (۱۳۸۱). «گستره معنایی شمار واژگان در زبان فارسی». *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، ۳۵(۱۸)، ۵۳-۶۰.

- الرضی، محمد بن الحسن الاسترآبادی. (۱۳۸۹)، *شرح الرضی علی کافیة ابن الحاجب*. قم: دارالمجتبی.
- الزمرخشی، أبی القاسم محمود بن عمر. (۱۹۹۳). *المفصل فی صنعة الإعراب*. تحقیق: د. علی بو ملحم، بیروت: دار و مکتبه الهلال.
- السمرائی، محمد فاضل. (۲۰۱۴م). *النحو العربی أحكام ومعان*. بیروت: دار ابن کثیر.
- الشرتونی، رشید. (۱۴۱۷). *مبادئ العربیة قسم النحو*. قم: موسسه دارالذکر.
- الصبان، محمد بن علی. (۱۴۱۹م). *حاشیة الصبان علی شرح الأشمونی علی ألفیة ابن مالک*. بیروت: دارالفکر.
- ضیف، شوقی. (۱۳۹۰). *نحو جدید دستور کاربردی زبان عربی*. ترجمه: مصطفی موسوی. تهران: سازمان مطالعه و کتب علوم انسانی دانشگاه های سمت.
- طالقانی، سید کمال. (۱۳۴۹ ش). *اصول دستور زبان فارسی*. تهران: انتشارات امیر کبیر.
- عصمتی پوهنمل سیدعظیم الله و دانش پوهنیار محمدیونس. (۱۳۹۹). «کاربرد تذیل در دستور زبان عربی». *دانشنامه اورمزد*. ۵۱، ۶۸-۷۶.
- عصمتی، سید عظیم الله. (۱۳۹۸). «مصادر در زبان عربی و فارسی دری». پامیر: *فصل نامه علمی تحقیقی پوهنتون بدخشان*، ۴(۹)، ۴۵-۶۴.
- عصمتی، سیدعظیم الله. (۱۳۹۷). «نسبت در زبان عربی و فارسی دری». *ماه نامه آفاق علوم انسانی*. ۲(۲۲)، ۱۰۱-۱۱۸.
- عصمتی، سیدعظیم الله؛ اقبال، حسام؛ لطیف پور، لطف الله. (۲۰۲۰). «نحوه کاربردی استفهام در زبان عربی و فارسی دری». *پژوهش ملل*، ۶۰(۶)، ۱۴۹-۱۷۲.
- عطیه، محسن علی. (۲۰۰۶). *الاسالیب النحویة عرض و تطبیق*. عمان: دارالمناهج.
- عطیه، محسن علی. (۲۰۰۷). *الواضح فی القواعد النحویة والابنیه الصرفیه*. عمان: دارالمناهج.
- همایون فرخ، عبدالرحیم. (۱۳۳۸ ش). *دستور جامع زبان فارسی*. تهران: علمی.
- فرخاری، احمد یاسین. (۱۳۶۹). *دستور سخن*. کتابخانه الکترونیکی امید ایران.
- فرشیدورد، خسرو. (۱۳۸۲). *دستور مفصل امروز*. تهران: دانشگاه تهران.
- کاکه رش، فرهاد؛ آریان، حسین. (۲۰۱۸). «شگردهای حصر و قصر در غزلیات سعدی، معیار سنجش کلام هنری بلاغت فارسی». *متن پژوهی ادبی*. ۲۲(۷۶)، ۱۴۲-۱۱۵. Dol: 10.22054/ltr.2018.8835

-لطیف پور، لطف الله؛ عصمتی، سیدعظیم الله. (۲۰۲۰). «اسم‌های اصوات در زبان عربی و فارسی دری». *آفاق علوم انسانی*، ۳۸(۴)، ۲۳-۴۲.

-مدرس افغانی، شیخ محمدعلی. (۱۴۱۸م). *الكلام المفید*. چاپ چهارم. قم: مؤسسه الدارالهجره.
-مشتاق مهر، رحمان؛ گلی، احمد؛ محمدی، فرهاد. (۲۰۱۸). «ساخت‌های نحوی بیانِ حصر در زبان فارسی (مطالعه موردی: آثار سعدی)». *پژوهشنامه نقد ادبی و بلاغت*. ۷(۱)، ۱۶۳-۱۸۲.

<https://doi.org/10.22059/jlcr.2018.66409>

-مغنیه، حبیب. (۲۰۰۴م). *الوافی فی النحو و الصرف*. بیروت: دار و مکتبه الهلال.

-مهدی، معینان. (۱۳۶۹). *دستور زبان فارسی*. ایران: انتشارات معینان.

-نظامی گنجوی. (۱۳۹۵). *خسرو و شیرین*. به کوشش ع. م. آزاد. تهران: فردوسی.

-نگهت سعیدی، محمد نسیم. (۱۳۹۲). *دستور معاصر زبان دری*، کابل، انتشارات امیری.

-واحدی، قدرت الله. (۱۳۴۶). *دستور زبان فارسی*. چاپ سوم. تهران: انتشارات آسیا.

-الهاشمی، السید أحمد. (۱۹۴۳م). *القواعد الاساسیه للنه العربیه*. بیروت: دارالکتب العلمیه

-یعقوب، رامیل بدیع. (۱۹۹۸). *موسوعه النحو و الصرف و الاعراب*. لبنان، بیروت: دارالوفاق.

<https://ganjoor.net/asadi/garshasname/sh> ۱۰۹

منابع مجازی

<https://siminsagh.net/%D9%81%D8%B1%D8%AF%D9%88%D8%B3%DB%8C/%D8%B3%D9%87%D8%B1%D8%A7%D8%A8/post/6482/>